

ISCTBL 2021

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

Универзитет „Гоце Делчев“ –
Штип

Goce Delchev University
Shtip

Факултет за туризам и бизнис
логистика

Faculty of Tourism and
Business Logistics

**Четврта Меѓународна Научна Конференција
Fourth International Scientific Conference**

**ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ТУРИЗМОТ И БИЗНИС
ЛОГИСТИКАТА ВО 21 ВЕК**

**CHALLENGES OF TOURISM AND BUSINESS
LOGISTICS IN THE 21ST CENTURY**

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
CONFERENCE PROCEEDINGS**

Универзитет „Гоце Делчев“ –
Штип

Goce Delcev University
Shtip

Факултет за туризам и бизнис
логистика

Faculty of Tourism and
Business Logistics

**Четврта Меѓународна Научна Конференција
Fourth International Scientific Conference**

**ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ТУРИЗМОТ И БИЗНИС
ЛОГИСТИКАТА ВО 21 ВЕК
CHALLENGES OF TOURISM AND BUSINESS
LOGISTICS IN THE 21ST CENTURY**

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
CONFERENCE PROCEEDINGS**

19 ноември 2021 г. / November 19, 2021

Издавач:

Факултет за туризам и бизнис логистика
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Крсте Мисирков, 10-А, 201, 2000, Штип, РС Македонија
Тел: +389 32 550 350
www.ftbl.ugd.edu.mk
www.ugd.edu.mk

За издавачот:

д-р Татјана Бошков, декан

Организатор на конференцијата:

Факултет за туризам и бизнис логистика
Тираж: 146

Publisher:

Faculty of Tourism and Business Logistics
Goce Delchev University of Shtip
“Krste Misirkov” no.10-A P.O. Box 201 Shtip 2000, North Macedonia
Tel: +389 32 550 350
www.ftbl.ugd.edu.mk
www.ugd.edu.mk

For the Publisher:

Tatjana Boshkov, Ph.D. – Dean

Conference Organizer:

Faculty of Tourism and Business Logistics
Print circulation: 146

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека Св. „Климент Охридски“, Скопје

338.48(062)
658.6/.8:164(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (4 ; Штип ; 2021)

Предизвиците во туризмот и бизнис логистиката во 21 век : зборник на трудови / Четврта меѓународна научна конференција, 19 ноември 2021, Штип = Challenges of tourism and business logistics in the 21st century :

conference proceedings / Fourth international scientific conference, November 19, 2021, Shtip. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Факултет за туризам и бизнис логистика, 2021. - 379 стр. : илустр. ; 25 см

Трудови на мак. и англ. јазик. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-824-4

1. Напор. ств. насл.

а) Туризам -- Собири б) Синцир на снабдување -- Логистички системи -- Собири

COBISS.MK-ID 55376901

Организациски комитет:

Проф. д-р. Татјана Бошков, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Наташа Митева, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р Цветанка Ристова Магловска, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Душко Јошески, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Меѓународен програмски комитет:

Проф. д-р. Татјана Бошков, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Наташа Митева, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Цветанка Ристова Магловска, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Душко Јошески, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Мишко Цидров, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Машински факултет, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Никола В. Димитров, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Цане Котески, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Александра Жежова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Оливер Филипоски, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Зоран Темелков, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Душица Попова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

д-р Билјана Цоневска Гуњовска, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Тања Ангелкова Петкова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнес логистика, Штип, Република Северна Македонија

Доц. д-р. Васко Шутаров, МИТ Универзитет, Факултет за безбедност, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Глигор Бишев, Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола, Економски факултет Прилеп, Република Северна Македонија

Проф. д-р. Мадалина Теодора Андреи, Универзитет Хиперион, Факултет за општествени, хуманистички науки и природни науки, Оддел за географија, Романија

Проф. д-р. Соња Квиорога, Универзитет Алкала, Оддел за економија, Шпанија

Проф. д-р. Алиса Флеишер, Хебрејскиот универзитет Јерусалим, Роберт Х. Смит, Факултет за земјоделие, Храна и Животна средина, Оддел за економија на животна средина и управување, Израел

Проф. д-р. Ноам Шовал, Хебрејски универзитет Ерусалим, Факултет за општествени науки, Оддел за географија, Израел

Проф. д-р. Нурија Елиса Морере Молинеро, Универзитет Реј Хуан, Шпанија

Проф. д-р. Никола Хурвулиадес, Американ Колеџ Солун, Грција
Проф. д-р. Донила Пипа, Универзитет Марин Барлети, Економски факултет, Албанија
Проф. д-р. Мохамед Фуад, Ариш Универзитет, Факултет за уметност, Египет
Проф. д-р. Френсис Вериза, Универзитет Толиара, Факултет за општествени науки, Мадагаскар
Проф. д-р. Октавиан Сербан, Букурешки Универзитет за Економија, Факултет за храна од земјоделие и економија на животната средина, Романија
Проф. д-р. Сабина Георгечи, Асоцијација за промоција на туризмот, Дробета Турму-Северин, Романија
Проф. д-р. Серафима Роскова, Молдовска академија за науки, Академија за економски науки на Молдавија, Република Молдавија
Проф. д-р. Стела Дерменчиева, Универзитет на Велико Трново Свети „Кирил и Методиј“, Оддел за Географија, Бугарија
Проф. д-р. Марта Боровска Стефанска, Универзитет во Лоџ, Факултет за Географски науки, Институт за градежна средина и Просторна, Полска
Проф. д-р. Јулиана Поп, Универзитет за економски студии, Факултет за бизнис и туризам, Романија
Проф. д-р. Елена Тома, Универзитет Хиперион, Факултет за општествени, хуманистички науки и природни науки, Оддел за географија, Романија
Проф. д-р. Ирина Лазар, Универзитет Хиперион, Факултет за општествени, хуманистички науки и природни науки, Оддел за географија, Романија
Проф. д-р. Озгур Јерли, Дужче Универзитет, Факултет за Шумарство, Оддел за пејсажи, Турција
Доц. д-р. Жарко Радјеновиќ, Универзитет во Ниш, Центар за иновации, Србија
Проф. д-р. Драго Цвијановиќ, Универзитет во Крагујевац, Факултет за Хотелски менаџмент и Туризам Врњачка Бања, Србија
Проф. д-р. Дарко Димитровски, Универзитет во Крагујевац, Факултет за Хотелски менаџмент и Туризам Врњачка Бања, Србија
Проф. д-р. Серџо Чипола, Универзитет во Палермо, Силиција, Италија
Доц. д-р. Марија Белиј, Универзитет во Белград, Факултет за географија, Србија
Доц. д-р. Андреј Мичовиќ, Универзитет во Крагујевац, Факултет за Хотелски менаџмент и Туризам Врњачка Бања, Србија
Проф. д-р. Светлана Станкова, Универзитет во Шумен „Св. Константин Преславки“, Факултет за природни науки, Оддел за географија, регионален развој и туризмот, Шумен, Бугарија

Organizational committee:

Prof. Tatjana Boshkov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Natasa Miteva, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Cvetanka Ristova Maglovska, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Dusko Joseski, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

International program committee:

Prof. Tatjana Boshkov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Natasa Miteva, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Cvetanka Ristova Maglovska, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Dusko Joseski, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Misko Djidrov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Mechanical Engineering, Stip, North Macedonia

Prof. Nikola V. Dimitrov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Cane Koteski, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Aleksandra Zezova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Oliver Filiposki, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Zoran Temelkov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Dusica Popova, Ph.D., Dusica Popova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Biljana Conevska Gunjovska, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Tanja Angelkova Petkova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Vasko Sutarov, Ph.D., MIT University, Faculty of Security Sciences, North Macedonia

Prof. Gligor Bishev, Ph.D., St. Clement of Ohrid University of Bitola, Faculty of Economics, Prilep, North Macedonia

Prof. Madalina Teodora Andrei, Ph.D., Hyperion University, Faculty of Social, Humanities and Natural Sciences, Department of Geography, Romania

Prof. Sonia Quiroga, Ph.D., University of Alcalá, Department of Economics, Spain

Prof. Aliza Fleischer, Ph.D., The Hebrew University of Jerusalem, The Robert H. Smith Faculty of Agriculture, Food and Environment, Department of Environmental Economics and Management, Israel

Prof. Noam Shoval, Ph.D., The Hebrew University of Jerusalem, Faculty of Social Sciences, The Department of Geography, Israel

Prof. Nuria Elisa Morère Molinero, Ph.D., Universidad Rey Juan Carlos, Catedrática Historia Antigua, Spain

Prof. Nikolas Hourvoulides, Ph.D., American College of Thessaloniki, Greece

Prof. Donila Pipa, Ph.D., Marin Barleti University, Faculty of Economy, Albania

Prof. Mohamed Fouad, Ph.D., Arish University, Faculty of Arts, Egypt

Prof. Francis Veriza, Ph.D., University of Toliara, Faculty of Lettets and Human Sciences, Madagascar

Prof. Octavian Serban, Ph.D., Bucharest University of Economic Studies, Faculty of Agrifood and Environmental Economics, Romania

Prof. Sabina Gheorgheci, Ph.D., Mehedinți Tourism Promotion Association, Drobeta Turnu-Severin, Romania

Prof. Serafima Roșcovan, Ph.D., Moldova Academy of Science, Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova

Prof. Stella Dermendzhieva, Ph.D., University of Veliko Turnovo St Cyril and St. Methodius, Department of Geography, Bulgaria

Prof. Marta Borowska-Stefanska, Ph.D., University of Lodz Faculty of Geographical Sciences, Institute of the Built Environment and Spatial Policy, Poland

Prof. Iuliana Pop, Ph.D., University of Economic Studies, Faculty of Business and Tourism, Romania

Prof. Elena Toma, Ph.D., Hyperion University, Faculty of Social, Humanities and Natural Sciences, Department of Geography, Romania

Prof. Irina Lazăr, Ph.D., Hyperion University, Faculty of Social, Humanities and Natural Sciences, Department of Geography, Romania

Prof. Ozgur Yerli, Ph.D., Duzce University, Faculty of Forestry, Department of Landscape, Architecture, Turkey

Assist. Prof. Zarko Radjenovic, Ph.D., University of Nis, Innovation Center, Serbia

Prof. Drago Cvijanović, Ph.D., University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjacka Banja, Serbia

Prof. Darko Dimitrovski, Ph.D., University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjacka Banja, Serbia

Prof. Sergio Cipolla, Ph.D., University of Palermo, Italia

Assist. Prof. Marija Belij, Ph.D., University of Belgrade, Faculty of Geography, Serbia

Assist. Prof. Andrej Mićović, Ph.D., University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjacka Banja, Serbia

Prof. Svetlana Stankova, University of Shumen “Konstantin Preslavski”, Faculty of natural science, Department of geography, regional development and tourism, Bulgaria

Пленарна сесија
Социо-економски импликации на КОВИД-19: намалување на
разликите и справување со дистрибутивните влијанија во различни
сектори

Претседавач на сесијата: Татјана Бошков, вон. професор и декан на Факултетот за туризам и бизнис логистика, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, РС Македонија.

Панелисти:

1. Глигор Бишев, универзитетски професор и претседател на Управен одбор, Шпаркасе Банка, РС Македонија.
2. д-р Жарко Радјеновиќ, научен соработник, Центар за иновации, Универзитет во Ниш, Србија.
3. д-р Наташа Митева, продекан за настава, Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет Гоце Делчев – Штип, РС Македонија.

Модератори

Прва сесија: Бизнис логистика и бизнис администрација

д-р Татјана Бошков, вон. професор и декан на Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, РС Македонија.

Втора сесија: Туризам, угостителство и гастрономија

д-р Наташа Митева, доцент и продекан за настава, Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, РС Македонија.

Panel session

Socio-economic implications of COVID-19: reducing disparities and addressing distributional impacts in different sectors

Session chair: Tatjana Boshkov, Assoc.professor and Dean at Faculty of tourism and business logistics, „Goce Delcev University – Stip, N. Macedonia

Panelists

1. Gligor Bishev, University professor and Management Board Chairman, Sparkasse Bank, N. Macedonia
2. Zarko Radjenovic, PhD, Research Associate, Innovation Center, University of Nis, Serbia
3. Natasha Miteva, PhD, Vice-Dean for Education, Faculty of Tourism and Business Logistics, Goce Delcev University – Stip, N. Macedonia

Moderators

First session: Business logistics and business administration

Tatjana Boshkov, PhD, Dean at Faculty of Tourism and Business Logistics, Goce Delcev University – Stip, N. Macedonia

Second session: Tourism, hospitality and gastronomy

Natasha Miteva, PhD, Vice-Dean for Education, Faculty of Tourism and Business Logistics, Goce Delcev University – Stip, N. Macedonia

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
GOCE DELCEV UNIVERSITY OF STIP

ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И БИЗНИС ЛОГИСТИКА
FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS

ЧЕТВРТА МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

FOURTH INTERNATIONAL
SCIENTIFIC CONFERENCE

ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ТУРИЗМОТ И БИЗНИС
ЛОГИСТИКАТА ВО 21 ВЕК

CHALLENGES OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS
IN THE 21ST CENTURY

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
CONFERENCE PROCEEDINGS

19 ноември, 2021, Штип / Shtip, November 19th, 2021

Содржина – Contents

СЕСИЈА: БИЗНИС ЛОГИСТИКА И БИЗНИС АДМИНИСТРАЦИЈА	16
SESSION: BUSINESS LOGISTICS & BUSINESS ADMINISTRATION	16
Tatjana Boshkov; Mishko Djidrov - CIRCULAR ECONOMY DEVELOPMENT AND RESOURCE EFFICIENCY: EVIDENCE FOR MACEDONIA	17
Dushko Joseski; Tatjana Boshkov - MONETARY ECONOMICS: POST-KEYNESIAN STOCK-FLOW CONSISTENT APPROACH (PK-SCF) VERSUS NEW-KEYNESIAN DYNAMIC STOCHASTIC GENERAL EQUILIBRIUM (NK-DSGE)	25
Елизабета Митрева; Трајанка Стојменова; Златко Трајковски - ПРИМЕНА НА МЕТОДОЛОГИЈАТА НА ДИГИТАЛНИ ЛОГИЧКИ СИСТЕМИ ВО ТРАНСПОРТОТ ВО ТИМОКОМ ЛОГИЧКИ СИСТЕМ	59
Емануела Есмерова; Драшко Атанасоски - МОДЕЛИ НА РАЗВОЈ НА ЧОВЕЧКИТЕ РЕСУРСИ ВО ЕКОНОМИЈАТА НА ПРЕТПРИЈАТИЈА.....	72
Марија Магдинчева-Шопова; Анета Стојановска-Стефанова - ПОЛИТИКИ И ПРАКТИКИ ЗА РАЗВОЈ НА СОЦИЈАЛНОТО ПРЕТПРИЕМНИШТВО	80
Анета Стојановска-Стефанова; Марија Магдинчева-Шопова; Христина Рунчева-Тасев - СОЦИО-ЕКОНОМСКОТО ВЛИЈАНИЕ НА КОВИД-19: МАКЕДОНСКИОТ СЛУЧАЈ СО РАЗВОЈ НА Е-ТРГОВИЈАТА	86
Žarko Rađenović - TRANSPORTATION MANAGEMENT SYSTEMS: LOGISTICS PERFORMANCE INDEX APPROACH	100
Ивица Јосифовиќ; Игор Камбовски - ВИЗНАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА ВО ДОГОВОРОТ ОД ЛИСАБОН: ПРЕДИЗВИЦИ И ПЕРСПЕКТИВИ	109
Svetla Panayotova; Ventsislava Nikolova-Minkova - IMPORTANCE OF INTELLECTUAL PROPERTY FOR SMEs IN THE DIGITAL ECONOMY	120
Ventsislava Nikolova-Minkova - ECONOMIC PERSPECTIVES ON INTELLECTUAL PROPERTY MANAGEMENT	128
Mimoza Serafimova; Bobana Stefanoska - SOCIO-ECONOMIC IMPACT OF COVID-19 CRISIS ON HUMAN RESOURCES AND COMPANIES	135
Александра Жежова - ОДНЕСУВАЊЕТО НА ЛИЧНОСТА И ПОЗИЦИЈАТА НА РАБОТНОТО МЕСТО	149
СЕСИЈА: ТУРИЗАМ, УГОСТИТЕЛСТВО И ГАСТРОНОМИЈА.....	159
SESSION: TOURISM, HOSPITALITY & GASTRONOMY.....	159
Dushica Popova; Natasha Miteva - SERVICE QUALITY MODELS IN HOSPITALITY INDUSTRY	160
Cvetanka Ristova Maglovska; Ivan Durgutov - REBUILDING TOURISM AND TRAVEL FOR THE FUTURE: POLICY RESPONSES TO THE CORONAVIRUS (COVID-19). 167	

Љупчо Јаневски; Климент Наумов - ЕКОТУРИЗМОТ КАКО СПЕЦИФИЧНА ТУРИСТИЧКА ФОРМА ВО НАЦИОНАЛНИТЕ ПАРКОВИ НА РС МАКЕДОНИЈА	176
Tatjana Dimitrova; Slavi Dimitrov - TOURISM MANAGEMENT THROUGH PLANNING DOCUMENTS AT REGIONAL AND LOCAL LEVEL	183
Никола В. Димитров - РЕГИОНАЛЕН ПРЕГЛЕД НА ПЛАНИНСКИОТ ТУРИЗАМ ВО РС МАКЕДОНИЈА	192
Душица Матета Гилова; Елизабета Митева - ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	204
Dora Kabakchieva - ADDITIONAL VALUE AND EFFECT OF DIGITALIZATION IN TOURISM	220
Илија Закоски - УЛОГА НА ИНТЕРНЕТОТ ПРИ ИЗБОР НА ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА И ОРГАНИЗАЦИЈА НА ТУРИСТИЧКО ПАТУВАЊЕ	230
Dragan Tezanovic; Sanja Filipovic; Maja Banjak - COFFEE AS A SIGNIFICANCE SEGMENT OF THE CATERING OFFER - CASE STUDY OF THE CITY NIŠ	238
Biljana Petrevska; Dajana Vjelajac; Bojan Djercan - DARK SKY TOURISM: PROSPECTS AND CHALLENGES FOR NORTH MACEDONIA	245
Перпарим Кахили - КЛИМАТСКИ И ХИДРОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ ВО РАЗВОЈОТ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕГИОНОТ ЈИЛАН	254
Дарко Мајхошев; Цане Котески - ЛИСТИ НА УНЕСКО ЗА ЗАШТИТА НА СВЕТСКОТО НАСЛЕДСТВО СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ЛИСТАТА НА СВЕТСКО НАСЛЕДСТВО ВО ОПАСНОСТ	264
Monika Angeloska- Dichovska; Katerina Vojkovska; Elizabeta Tosheva - INNOVATION STRATEGIES FOR YOUTH TOURISM AS A CONTRIBUTION TO THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE WESTERN BALKAN COUNTRIES	274
Naser Bresa - VERMICA -TOURIST OASIS, CULTIVATOR AND SERVER OF TROUT	285
Арбен Халили; Мислим Зендели - АПИТУРИЗАМ КАКО НОВА ДИМЕНЗИЈА ЗА ПАТУВАЊЕ НИЗ ШАР ПЛАНИНА	292
Билјана Николовска - ПРЕДИЗВИЦИ И ИНОВАЦИИ НА МАКЕДОНСКИТЕ ТУРОПЕРАТОРИ СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ПЕРИОДОТ ОД 2019 ДО 2021 ГОДИНА	302
Зоран Николовски - ОРГАНИЗАЦИЈА И КЕТЕРИНГ НА ДЕЛОВНИ НАСТАНИ НИЗ ПРИЗМА НА МАКЕДОНСКИТЕ КЕТЕРИНГ КОМПАНИИ	309
Vanya Vasileva; Iliana Dimitrova - DEVELOPMENT OF GOLF TOURISM ON THE NORTHERN BULGARIAN BLACK SEA COAST	316
Васко Шутаров - ГАСТРОДИПЛОМАТИЈА ВО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЈА	327
Velibor Tasevski - IMPACT OF THE COVID 19 PANDEMIC ON NUMBER OF TOURISTS IN REPUBLIC OF N. MACEDONIA	337
Цане Котески; Александар Магдески - СОВРЕМЕНИ ФОРМИ НА МЕЃУНАРОДЕН ТУРИЗАМ СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ГРАДСКИОТ И ЕВЕНТ ТУРИЗМОТ	344

Karlo Mac; Cvetan Kovac - THE IMPACT OF CRISIS ON THE SEASONALITY OF CROATIAN TOURISM AFTER 2000	362
Златко Јаковлев - МЕНАЏМЕНТ НА АНИМАЦИЈАТА ВО ТУРИСТИЧКО - УГОСТИТЕЛСКИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА	370
Тања Ангелкова Петкова; Цветанка Ристова Магловска - ЗНАЧЕЊЕТО НА ТУРИСТИЧКИТЕ АГЕНЦИИ ЗА РАЗВОЈ НА МАКЕДОНИЈА КАКО АТРАКТИВНА ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА.....	379

РЕГИОНАЛЕН ПРЕГЛЕД НА ПЛАНИНСКИОТ ТУРИЗАМ ВО РС МАКЕДОНИЈА

Никола В. Димитров¹

¹ Проф. д-р. Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет „Гоце Делчев“ -
Штип, nikola.dimitrov@ugd.edu.mk

Апстракт

Планинскиот туризам на македонските планини е туристички актуелен процес кој егзистира повеќе децении. Во статијата, се истражува планинскиот туризам преку регионален пристап. Во емпириското истражување се изнесени малку познати податоци за планинарството, скијањето, алпинизмот, други рекреативни и спортски активности, сместувачки капацитети, атрактивни локалитети и други факти за планините во региони. Посебно внимание во истражувањето се посветува на анализа на статистичките податоци за движење на туристичката посета во осумте плански региони со посебен осврт на најважните планински локалитети и општини. Целта на овој труд е преку анализата на туристичкиот промет да се согледа местото, улогата и проблемите со кој се соочува македонскиот планински туризам.

Клучни зборови: планина, туризам, регион, посета, промет

Вовед

Планините често се користат како ресурси за развој на туризмот, во првата линија нудејќи задоволство, релаксација, спортски активности или дури уживање во духовни и психолошки потреби. Од страна на многу автори е потврдено дека природните и географските карактеристики на планините се предодредени за планинарење, рекреација, разни спортски активности, едукација, наука и др. (Стојмилов, 2003, Мариноски, 2010, Панов, Маркоски, Димитров, 2015, 2021 и други) Така, планинарењето, спортот, едукацијата и рекреативниот туризам станаа многу атрактивни форми за туризам што привлекува голем број туристи.

Сепак, поседувањето планини не значи автоматски стекнување економски придобивки. Она што е потребно за успешен развој на планинскиот туризам е всушност значителна инвестиција на време, пари и напори. Многу земји ги реализираа придобивките од развојот на планинскиот туризам, а во Македонија се уште само мал дел од планините практикуваат планински туризам. Водечка улога имаат високите планини со над 2000 метри височина. Особено планините каде има ски центри (Шар Планина, Бистра, Баба со Пелистер, Бушева, Кожуф и Осоговски планини) имаат повеќе предуслови за развој на планински туризам.

Овој труд е продолжение на претходните (Димитров, 2017, 2019, 2020, 2021) кои го истражуваат планинскиот туризам во Македонија, надополнет со податоци за планински сместувачки капацитети и планинска туристичката посетеност гледано по плански региони, односно податоци кои досега не се истражени и не се објавени.

Општи карактеристики на планините распоредени по региони

По морфометриските карактеристики релјефот во РСМакедонија е планинско – ридска земја, а според основните мезо релјефни облици се дефинира и како планинско – котлинска земја, или како планинско - ридско - котлинска земја.

Вкупната површина на РС Македонија¹ изнесува 25.713 км², најголем дел од територијата зафаќаат планините со површина од 11.044 км² или 42,95%, потоа следат ридовите со 9.769 км² или 37,99%, а на рамнините отпаѓа 4.900 км² или 19,06%. Според податоците, РСМ е планинско–ридска земја со површина од 20.813 км² или 81% (80,94%), со просечна надморска височина од 829 метри (Андоновски, 1978; Маркоски, 1995; Стојмилов, 2003; Маркоски, 2004).

Туристички најатрактивни се високите планини, со над 2000 мнв, кои вкупно зафаќаат површина од 8194,2 км² (31,8%) од кои најголема површина има планина Јакупица со 1672,8 км², Осоговски планини со 1167,2 км², Шар Планина со 912,8 км², Кожуф 893,0 км², Нице 689,4 км², Бистра 572,8 км², Стогово со Караорман 522,0 км², Баба 436,2 км², Челоица со Сува Гора 396,0 км², Галичица 387,2 км², Кораб со Дешат 290,2 км² и Јабланица 254,6 км². Просечната височина на високите планини изнесува 2185 метри. (Dimitrov, Popeska, Ristova, 2018; Димитров, 2021)

За бројот на планини среќаваме различни податоци, и тоа дека има 30, 40 па дури и многу повеќе планини. Така, според *Мариноски*, бројот на планини изнесува 34, од кои 14 се високи, 14 средни и 6 ниски, а според *Стојмилов*, има 40 планини од кои 14 високи 20 средни и 6 ниски планини, според *Колчаковски* и *Милески*, бројот на планини изнесува 39, од кои 13 високи, 22 средно високи и 4 ниски планини. Додека пак, според *Маркоски*, бројот на планински масиви изнесува 26, со околу 80 планини како нивни ограноци и 5 планини кои претставуваат засебни просторни целини. Така, *Маркоски*, според типот на релјефот планинските масиви во Република Македонија ги издвојува во четири групации и тоа:

- 5 се со над 2.500 метри или со изразито висок планински релјеф (*Мокра Планина; Кораб, Дешад со Крчин; Нице со Козјак; Баба со Пелистер; и Шар Планина*);
- 9 се со високо планински релјеф од 2.000 до 2.500 метри (*Бистра; Стогово со Караорман; Јабланица; Галичица; Песјак, Добра Вода со Сува Гора; Илинска, Плакенска со Бигла; Кожуф; Беласица; и Осоговски Планини*);
- 10 се со средно планински релјеф од 1.000 до 2.000 метри (*Бабуна со Клепа; Бушева Планина; Влаина; Селечка, Дрен со Ливада; Конечка, Градешка со Плауш; Козјак, Широка со Герман; Малешевски Планини; Огражден; Плачковица; и Скопска Црна Гора*), и
- 2 се со ниско планински релјеф од 500 до 1.000 м.н.в. (*Голак и Жеден*).
(Маркоски, 1995; Маркоски, 2004)

Генерално во државата има 81 планина од кои 14 високи, 50 средни и 17 ниски планини. Меѓутоа, кога станува збор за туристички цели (прошетки и престој на планинари и туристи во планина, рурална средина и сл.) потребно е користење, односно употреба и на локалните имиња на планините. Така, на пример ако ги користиме и локалните имиња на планини тогаш, во РС. Македонија, можат да се издвојат над 120 планини. (Димитров, 2021)

Во РСМ има и сложени планински масиви, како што се: Шар Планина, Јакупица, Бистра, Осоговските и Малешевските Планини. Така на пример, Шар Планина е составна од повеќе посебни планински предели и ограноци, и тоа: Враца, Рудока, Ничпурска, Кожа, Грбовска, Пожарска, Аливодена Планина и др.; Планината Јакупица или Мокра Планина, составена е од пет поголеми посебни планини: Јакупица, Караџица, Даутица, Голешница и Китка, но и од уште

¹Додавки на името Македонија во последните осум децении (1944-2019): Демократска Федерална Република Македонија, ДФРМ (1944-1946); Народна Република Македонија, НРМ (1946-1963); Социјалистичка Република Македонија, СРМ (1963-1991); Република Македонија, РМ (1991-2019), призната од 133 држави во светот; примена во ОН со привремена референца Поранешна Југословенска Република Македонија, ПЈРМ (1993-2019); Република Северна Македонија, РСМ (2019-).

неколку други помали планински ограноци, како што се: Сува Планина, Салакова, Шејтаница, Клепало, Мулцица Планина и др. Слично е и кај планинскиот масив Бистра, кој е составен од планинските ограноци: Чаушица, Сенечка, Зајаска Планина итн.

Друг интересен показател за планините во Р.С.Македонија е поврзаноста на повеќе планински масиви без да бидат пресечени со речен тек. Вака природно поврзани планини се добра основа за маркирање на планинарски трансверзали, кои ги има неколку во Македонија. На пример, поврзани планински била на: Водно - Сува Планина – Караџица – Даутица – Бушева Планина – Баба Сач – Илинска Планина – Плакенска Планина – Бигла и Баба Планина се до грчката граница имаат вкупна должина од околу 220 км. Или пак, планинските била на: Водно – Сува Планина – Караџица – Даутица – Бушева Планина – Баба Сач – Илинска Планина – Плакенска Планина – Галичица до албанска граница имаат вкупна должина од околу 220 км.

Овие два примери се добар показател за идно планирање на планинарско – туристички трансверзали кои во Р.С. Македонија, како на пример:

- Шар Планина – Кораб - Бистра – Илинска Планина - Плакенска Планина – Бигла – Баба Планина во должина од 250 км.;

- Водно – Сува Планина – Караџица – Јакупица – Даутица – Бабуна – Дрен – Селечка Планина во должина од околу 150 км;

- Шар Планина – Бистра - Кораб – Дешат – Крчин во должина од 120 км;

- Осоговски Планини – Влаина – Малешевски – Огражден во должина од околу 100 км;

- Плачковица – Малешевски – Огражден во должина од над 60 км;

- Конечка – Градешка – Плауш – Беласица во должина од околу 80 км;

- Баба Планина – Нице – Козјак -Кожуф во должина од 100 км;

- Нице – Козјак - Кожуф во должина од над 80 км, итн.

Сепак, за развојот на туризмот најинтересни се високите планини со над 2.000 и над 2500 метри надморска височина. Високите планини овозможуваат прекрасни услови за планинарење, алпинизам и за екстремни спортови (пр.: планински велосипедизам, параглајдерство и сл.), и на нив се лоцирани речиси сите ски центри, голем број од планинарските домови, располагаат со долги маркирани планинарски патеки и др.

Доста атрактивно за планинарите е искачувањето на највисоките врвови од над 2700 метри, распоредени на две планини: Кораб (*Голем Кораб, 2764 м – највисок врв во РСМ*) и Шар Планина (*Титов Врв, 2747 мнв – втор највисок врв*). Од вкупно 221 врв со над 2000 мнв, најмногу од нив има на Шар Планина 78, на Кораб 25, Баба Планина 24, Дешат со Крчин 22, Јакупица 20, Бистра 12, Стогово 11, Нице 6, Кожуф 6, Осоговски Планини 5, Челоица со Сува Гроа 5, Јабланица со Радук 4 и Галичица 3 планински врва со над 2000 мнв. (ДЗС-СГРМ, 2003; Стојмилов, 2003; Динчев & Атанасов, 2001; Андоновски, 1978, Маркоски, 1998, Димитров, 2021).

Опис на условите за развој на планински туризам по плански региони

Од 2009 година површината на Р. Македонија е поделена на осум плански региони. Во сите плански региони се среќаваат планини, па според тоа регионите имаат природни предуслови за развој на планински туризам. Во овој дел ќе дадеме само краток преглед на најдобрите планински туристички потенцијали за планински туризам во осумте статистичко плански регион.

Вардарски плански регион првенствено е котлински, речен и планински предел со површина од 4.042 км² или 16,2% од територијата на државата. Површината е распоредена на 9 општини и сите имаат одредена планинска површина. Во регионот има 9 поважни планини, од кои најважни се 2 високи планини (со над 2000 метри) и 7 средни планини (со височина од 1000 до 2000 метри).

Важни планини во регионот се планинскиот масив Мокра Планина (*составен од планините Јакупица, Голешница, Караџица, Даутица и Клепа*), потоа Козјак, Кожуф, Бабуна и Конечка Планина.

Од планините најважни за планински туризам се Јакупица (*со највисокиот врв Солунска Глава, 2540 м.*), Караџица (*Караџица 2472 м.*), Кожуф (*Зелен Брег, 2171 м.*), Голешница (*Лисец, 1935 м.*), Козјак (*Голем Козјак, 1871 м.*), Бабуна (*Голи Рид или Лута, 1499 м.*), Конечка Планина или Серта (*Волчјак, 1159 м.*), Клепа (*Клепа, 1149 м.*) и Градиштанска Планина (*Вриник, 1031 м.*). Доминантна улога за планински туризам има Јакупица со врвот Солунска Глава, 2540 м. Според Просторниот план 2002-2020 година на РМ, во овој регион се издвојуваат 3 туристички подрачја, 5 зони и 18 локалитети. Во овој простор е утврдена 1 планинска туристичка зона: Голешничко-Јакупичка зона со 4 планински локалитети Брежа, Горно Јаболчиште, Чеплес (Нежилово) и Папрадиште. А во другите туристички зони се издвојуваат уште неколку локалитети: Јасеново, Михајлово, Конопиште, Ѓуриште и др. Во дел од наведените планини има маркирани пешачки и планински патеки, една планинска трансверзала, како и неколку алпинистички патеки во Демиркаписката клисура и на Нежиловски Стени. Планините изобилуваат со убави предели со многу природни мотиви: извори, реки, природни и вештачки езера, водопади, јами, пештери, разновидна флора, фауна и друго. Планинските предели се посетени од планинари и други посетители и тоа заради пешачење, планинарење, алпинизам, планинско трчање, планински велосипедизам и др.

Резимирано, Вардарскиот плански регион располага со 9 поважни планини, 10 планинарски друштва, 6 планинарски домови, 1 планинска зона, 4 планински локалитети, нема ски центри, располага со 12 регистрирани сместувачки капацитети (2 хотели, 10 вили), 72 соби и 225 кревети. (Види: Табела 1.)

Нашето истражување за планинските места во вардарскиот плански регионот, покажува, дека во 2019 година, овие места имале посета од 7917 туристи кои реализирале 15742 ноќевања, со просечен престој од 2,0 ден. (Види: Табела 2.). Најпосетени планински места биле планинарските домови на Јакупица, одморалиштето Михалјово, и селата Нежилово, Богомила, Оморани, Ореше, Папрадиште и др.

Источен плански регион првенствено е котлински, планински и речен кој го опфаќа сливното подрачје на реката Брегалница и зафаќа површина од 3.537 км² или 14,2%. Регионот располага со 11 општини и сите имаат одредена планинска површина. Во регионот поважни планини 11, од кои 1 висока, 6 средни и 4 ниски. Од планините доминираат Осоговски Планини (*Руен, 2252 м.*), Влаина (*Кадишца, 1932 м.*), Малешевски Планини (*Џами Тепе, 1801 м.*), Плачковица (*Лисец, 1754 м.*), Голак (*Чавка, 1538 м.*), Обозна (*Обозна, 1184 м.*), Конечка или Серта Планина (*Волчјак, 1159 м.*), Смрдеш со Краста (*Елешница, 971 м.*), Манговица (*Асаница, 874 м.*), Градиштанска Планина (*Градиште, 861 м.*), Богословец (*Св. Јовански Рид, 755 м.*) и други.

За планински туризам доста се посетени Осоговските планини, Плачковица и Малешевските планини. Планините изобилуваат со природни убавини: извори, реки, водопади, вештачки езера, пештери, разновидна флора, фауна и друго. Според Просторниот план 2002-2020 година, во овој регион, се утврдени 6 туристички подрачја, 9 зони и 32 локалитети. Од кои 7 планински туристичка зона (Плачковица 1, Плачковица 2, Плачковица 3, Карбинци – Баргала – Лисец, Малешево, Пијанец и Пробиштипска зона), со 15 планински локалитети (ски центар Пониква, Шумска куќа, Вртешка, Лисец, Туртел, Вртешка, Пехчево, Берово, Беровско Езеро, Лесново и др.). Во дел од наведените планини има повеќе маркирани пешачки и планински патеки.

Планинските предели се посетени од планинари и други посетители и тоа заради пешачење, планинарење, алпинизам, скијање, планинско трчање, планински велосипедизам и др.

Резимирано Источниот плански регион, располага со 11 поважни планини 10 планинарски друштва, 5 планинарски домови, 7 планински туристички зони, 15 планински туристички локалитети, 1 ски центар со одморалиште, располага со 72 регистрирани сместувачки капацитети (10 хотели, 62 вили) со 366 соби и 1098 кревети. (Види: Табела 1.)

Нашето истражување за планинските места во источниот плански регионот, покажува, дека во 2019 година, овие места имале посета од 10103 туристи кои реализирале 19763 ноќевања, со просечен престој од 1,9 ден. (Види: Табела 2.). Најпосетени планински места биле ски центар Пониква, Берово, Пехчево, хотелите и викенд населбите Беровско Езеро, Суви Лаки, Езеро Гратче, планинарските домови и сл.

Југозападен плански регион го опфаќа басенот на Охридското Езеро и сливното подрачје на реката Треска и зафаќа површина од 3.340 км² или 13.4% со 9 општини и сите имаат одредена планинска површина. Од планините поважни се 14 планини, од кои 8 високи, 6 средни планини и планински масиви: Мокра Планина (*Солунска Глава, 2540 м.*), Караџица (*2472 м.*), Даутица (*2178 м.*), Крчин (*Голем Крчин, 2343 м.*), Стогово (*Голем Рид, 2268 м.*), Јабланица со Радук (*Црн Камен, 2259 м.*), Галичица (*Магаро, 2254 м.*), Челоица со Сува Гора (*Добра Вода, 2061 м.*), Плакенска Планина (*Сталев Камен, 1998 м.*), Илинска Планина (*Лиска, 1908 м.*), Караорман (*Орли Врв, 1794 м.*), Бушева Планина (*Стара Мусица, 1788 м.*), Баба Сач (*Голем Сач, 1695 м.*), Буковиќ (*Тепе, 1528 м.*) и други. Најважна планина за планинскиот туризам е Галичица која во поголем дел е и национален парк, потоа природен резерват Јасен, резерват Острово, планините Јабланица, Стогово и др.

Во овој регион се утврдени 5 туристички подрачја, 8 туристички зони и 55 туристички локалитети. Од нив 2 зони се исклучиво планински и тоа зона Галичица и зона Јабланица, со 12 планински локалитети (Магарао, Стара Галичица, езерата на Јабланица, Горна Белица, Вевчански извори, пештера Пешна, Слатински Извор и др.). Во дел од наведените планини има повеќе маркирани пешачки и планински патеки, и неколку планински места за параглајдерско полетување (на Галичица).

Најважни природни мотиви на планините се извори, реки, водопади, природни планински и вештачки езера, пештери, разновидна флора и фауна. Планинските предели се посетени од планинари и други посетители и тоа заради пешачење, планинарење, алпинизам, планинско трчање, планински велосипедизам и др. Во регионот егзистираат најмалку 5 планински друштва и 3 планинарски домови.

Резимирано во југозападниот плански регион има 13 поважни планини, 5 планинарски друштва, 3 планинарски домови, 2 планинска зона, 12 планински локалитети, нема ски центри, располага со 41 регистрирани сместувачки капацитети (8 хотели, 33 вили), 192 соби и 454 кревети. (Види: Табела 1.)

Нашето истражување за планинските места во југозападниот плански регионот, покажува, дека во 2019 година, овие места имале посета од 7917 туристи кои реализирале 15742 ноќевања, со просечен престој од 2,0 ден. (Види: Табела 2.). Најпосетени места биле хотели и вили на планина Галичица, планина Јабланица со село Вевчани, планинарските домови и др.

Југоисточен плански регион опфаќа површина од 2.739 км², или 11%, од територијата на државата, со 10 општини и сите имаат одредена планинска површина. Поважни планини се 12, од кои 1 висока, 6 средни и 5 ниски планини, и тоа: Кожуф (*Зелен Брег, 2171 м.*), Беласица (*Тумба, 1881 м.*), Огражден (*Огражденец, 1746 м.*), Плачковица (*Лисец, 1754 м.*), Марјанска Планина (*Висока Чука, 1388 м.*), Серта или Конечка Планина (*Волчјак, 1159 м.*), Градешка Планина (*Вршник, 1031 м.*), Плауш (*Кара Тене, 997 м.*), Боска (*720 м.*), Карабалија или Дојрански Рид (*697 м.*) и други. Најважни планини за планинскиот туризам се Кожув (заедно со ски центарот), Плачковица и Беласица. Во дел од наведените планини има повеќе маркирани пешачки и планински патеки, алпинистички патеки на локалитетот „Плоча“ - радовишко, и планински места за параглајдерско полетување (Кожуф и други).

Во овој регион утврдени се 4 туристички подрачја, 6 туристички зони и 24 локалитети, од кои планински се само 3 зони (Западно Плачковичка зона, Гевгелиска и зона Турија – Огражден, со вкупно 10 планински локалитети). Најважни природни мотиви на планините се извори, реки, топли извори, водопади, вештачки езера, пештери, палеовулкански релјеф, разновидна флора и фауна. Планинските предели се посетени од планинари и други посетители и тоа заради пешачење, планинарење, алпинизам, скијање, велосипедизам, параглајдерство и др.

Во регионот има 12 поважни планини, најмалку 8 планинарски друштва, 4 планинарски домови, 3 планински зони, 10 планински локалитети, 1 ски центар, располага со 19 регистрирани сместувачки капацитети (4 хотели, 15 вили), 88 соби и 243 кревети. (Види: Табела 1.)

Нашето истражување за планинските места во југоисточниот плански регионот, покажува, дека во 2019 година, овие места имале посета од 3348 туристи кои реализирале 6690 ноќевања, со просечен престој од 2,0 ден. (Види: Табела 2.). Најпосетени места биле планинарските домови и ски центар Кожуф, планина Беласица, потоа хотели и вили на Плачковица, Огражден и др.

Пелагониски плански регион е најголем плански регион со 4.717 км² или 19%, со 9 општини и сите имаат одредена планинска површина. Поважни планини се 15, од 4 високи и 11 средни планини и тоа: Баба Планина (*Пелистер 2601 м.*), Нице (*Кајмакчалан, 2521 м.*), Галичица (*Магаро, 2255 м.*), Даутица (*2178 м.*), Плакенска Планина (*Стамен Камен, 1998 м.*), Илинска Планина (*Лиска, 1908 м.*), Бушева (*Стара Мусица, 1788 м.*), Лубен (*Кафчал, 1764 м.*), Бабуна со Козјак (*Козјак, 1745 м.*), Баба Сач (*Голем Сач, 1695 м.*), Дрен (*Ливада, 1663 м.*), Бигла (*Голем Камен, 1656 м.*), Древеник (*Кале, 1494 м.*), Селечка Планина (*Високо, 1471 м.*), Облаковско–Снеговска Маса (*Бел Камен, 1430 м.*) и др. Најважни планини за планинскиот туризам се Баба Планина со Пелистер (заедно со двата ски центри и НП Пелистер), Нице, Галичица (заедно со НП Галичица), Даутица, Бушева (заедно со ски центар Крушево) и др.

Во овој регион утврдени се 6 туристички подрачја, 10 туристички зони и 36 локалитети, од кои во 5 планински зони (Пелистер, Ниждопле – Неолица –Ржана, Маркови Кули – Златоврв-Бабуна-Плетвар, Мариовска зона, Крушево зона) со вкупно 27 планински локалитети. Најважни природни мотиви на планините се извори, реки, природни и вештачки езера, водопади, пештери, денудациони релјефни форми (камени фигури, камени реки камењари), разновидна флора и фауна. Планинските предели се посетени од планинари и други посетители и тоа заради пешачење, планинарење, алпинизам, планинско трчање, планински велосипедизам, параглајдерство (Мечкин Камен, Крушево и др.).

Во регионот има 15 поважни планини, 13 планинарски друштва, 5 планинарски домови, 5 планинска зона, 27 планински локалитети, 3 ски центри, располага со 70 регистрирани сместувачки капацитети (9 хотели, 61 вила), 421 соба и 1204 кревети. (Види: Табела 1.)

Нашето истражување за планинските места во пелагонискиот плански регионот, покажува, дека во 2019 година, овие места имале посета од 13546 туристи кои реализирале 34416 ноќевања, со просечен престој од 2,5 ден. (Види: Табела 2.). Најпосетувани биле ски центар Крушево, Копанки, Ниже поле, планинарските домови, хотели и вили на Баба Планина, на Пелистер, Крушево, Бушева Планина и др.

Полошки плански регион зафаќа површина од 2.416 км² или 9.7%, со 9 општини и сите имаат одредена планинска површина. Поважни планини се 9, од кои доминираат 6 високи, 3 средни планини, и тоа: Кораб (Голем Кораб, 2764 м.), Шар Планина (*Титов Врв*, 2747 м.), Бистра (*Меденица*, 2163 м.), Дешат (*Веливар*, 2373 м.), Крчин (*Голем Крчин*, 2341 м.), Челоица (*Добра Вода*, 2061 м.), Сува Гора (*Дупен Камен* 1857 м), Буковиќ (*Тепе*, 1528 м.), *Жеден* (*Голем Жеден*, 1259 м.) и други. Најважни планини за планинскиот туризам се Шар Планина (заедно со ски центар Попова Шапка, рекреативната населба и НП Шар Планина) и Бистра (заедно со ски центар Маврово, рекреативната населба, одморалиште Бунец и НП Маврово), а потоа следи Кораб и други.

Во овој регион утврдени се 4 туристички подрачја, 6 туристички зони и 24 локалитети, од кои 5 планински зони (Љуботен – Три води, Тетово – Попова Шапка – Лешница, Гостивар – Враца – Ничпурска Планина, Мавровска зона, Радичко – Дебарска зона) со вкупно 17 планински локалитети. Најважни природни мотиви на планините се извори, реки, природни и вештачки езера, водопади, пештери, разновидна флора и фауна. Во дел од наведените планини има повеќе маркирани пешачки и планински патеки, планинска трансверзала, и неколку планински места за палаглајдерско полетување (Маврово и други).

Планинските предели се посетени од планинари и други посетители и тоа заради скијање, пешачење, планинарење, алпинизам, планинско трчање, планински велосипедизам, параглајдерство и др.

Во регионот има 8 поважни планини, 6 планинарски друштва, 6 планинарски домови, 5 планински зони, 17 планински локалитети, 2 ски центри, и располага со 167 регистрирани сместувачки капацитети (23 хотели, 144 вили), 980 соби и 2977 кревети. (Види: Табела 1.)

Нашето истражување за планинските места во полошкиот плански регионот, покажува, дека во 2019 година, овие места имале посета од 28385 туристи кои реализирале 57084 ноќевања, со просечен престој од 2,0 ден. (Види: Табела 2.). Најпосетени места биле ски центар Попова Шапка, Маврово, планинарските домови, хотелите и вилите на Шар Планина и Бистра.

Североисточен плански регион зафаќа површина од 2.310 км² или 9,3 %, со 6 општини (Куманово, Липково, Старо Нагоричино, Ранковце, Кратово и Крива Паланка) и сите имаат одредена планинска површина. Поважни планини во регионот е 5, од кои 1 висока и 4 средни планини, и тоа: Осоговски Планини (*Руен*, 2252 м.), Билина Планина или Чупина Планина (*Чупино Брдо*, 1703 м.), Герман (*Модра Глава*, 1387 м.), Козјак (*Перен*, 1326 м.), Скопска Црна Гора (*Рамно*, 1651 м.) и други. Најважна планина за планински туризам се Осоговските Планини.

Во овој регион утврдени се 3 туристички подрачја, 4 туристички зони и 12 локалитети, од кои во 2 планински зони (Северна осоговска зона и Западна осоговска зона) со 8 планински локалитети. Најважни природни мотиви на планините се извори, термални извори, реки, вештачки езера, водопади, пештери, денудациони форми, разновидна флора и фауна.

Во дел од наведените планини има повеќе маркирани пешачки и планински патеки. Планинските предели се посетени од планинари и други посетители и тоа заради пешачење, планинарење, планинско трчање, планински велосипедизам и др.

Во регионот има 5 поважни планини, 5 планинарски друштва, 3 планинарски домови, 2 планинска зона, 8 планински локалитети, нема ски центри, располага со 16 регистрирани сместувачки капацитети (3 хотели, 13 вили), 70 соби и 172 кревети. (Види: Табела 1.)

Нашето истражување за планинските места во североисточниот плански регионот, покажува, дека во 2019 година, овие места имале посета од 101022 туристи кои реализирале 1310 ноќевања, со просечен престој од 2,0 ден. (Види: Табела 2.). Најважни планински места се планинарските домови, хотели и вили на Осоговските Планини.

Скопски плански регион зафаќа површина од 1.812 км², или 7.3%, со 17 општини + град Скопје. Од наведените општини, 7 општини зафаќаат одредена планинска површина. Поважни планини се 8, од 2 високи и 6 средни, и тоа: Мокра Гора (*Солунска Глава, 2540 м.*), Караџица (*2217 м.*), Сува Гора (*Табахон 1748 м.*), Голешница (*Лисец, 1935 м.*), Скопска Црна Гора (*Рамно, 1653 м.*), Жеден (*Голем Жеден, 1259 м.*), Китка (*Китка, 1589 м.*), Водно (*Крстовар, 1066 м.*), Градиштанска Планина (*Вршиник, 1031 м.*) и други. Најважна планина за планински туризам се Водно, Китка, Караџица и Скопска Црна Гора.

Во овој регион утврдени се 1 туристичко подрачје, 6 туристички зони и 11 локалитети, од кои во 3 планински зони (зона Водно – Матка, Китка – Караџица и Скопска Црна Гора) со 8 планински локалитети. Најважни природни мотиви на планините се извори, термални извори, реки, вештачки езера, пештери, разновидна флора и фауна.

Во дел од наведените планини има повеќе маркирани пешачки и планински патеки, неколку алпинистички патеки (на Матка) и неколку планински места за палаглајдерско полетување (Крстовар и др). Планинските предели се посетени од планинари, алпинисти и други посетители и тоа заради пешачење, планинарење, алпинизам, планинско трчање, планински велосипедизам и др. Во регионот има 8 поважни планини, 30 планинарски друштва, 5 планинарски домови, 3 планински зони, 8 планински локалитети, нема ски центри, располага со 27 регистрирани сместувачки капацитети (2 хотели, 25 вили), 217 соби и 616 кревети. (Види: Табела 1.)

Нашето истражување за планинските места во скопскиот плански регионот, покажува, дека во 2019 година, овие места имале посета од 4783 туристи кои реализирале 10631 ноќевања, со просечен престој од 2,2 ден. (Види: Табела 2.). Најпосетени биле планинарските домови, хотелите и вилите на планината Караџица, Водно, Китка и Скопска Црна Гора.

Анализа на статистичко - туристички податоци по плански региони

Македонската статистика, податоците за туристи и ноќевања (вкупно, домашни и странски) по видови туристички места ги обработува вкупно за РСМ и збирно само за местата Скопје, Бањски места, Планински места, Езерски места и за други места, но не и по плански региони. Вакви податоци не можат да се најдат ни во електронската МАКСТАТ База, ни во делот Мета податоци, на Државниот завод за статистика - ДЗС.

Во недостаток на официјални податоци, за број на сместувачки објекти, нивниот капацитет и туристичка посета - број на туристи и ноќевања, за планински места по плански региони, користиме информации и податоци од два извори.

Прв извор, се податоци за бројот на сместувачки објекти и нивниот капацитет во планинските места по плански региони, добиени информации од повеќе веб страни за туризам (Види: Користена литература и веб страни) и тоа за видот на сместувачки објекти (во планински простори - регистрирани хотели, мотели, апартмани, вили, викендички и др.) и нивниот капацитет (број на соби и легла).

Втор извор, се податоци за бројот на туристи и ноќевања во планинските места по плански региони, добиени врз основа на податоци за туристичките движења (туристи и ноќевања) за секоја општина (податоци од ДЗС: МАКСТАТ База и Мета податоци). Потоа, овие податоци за секоја општина ги пресметуваме и споредуваме (согласно бројот на планински сместувачки објекти, нивниот капацитет и искористеност) и го добиваме бројот на туристи и ноќевања за секој плански регион.

На крајот апсолутните бројки за туристи, ноќевања, соби и легла за секој плански регион ги споредуваме со апсолутните бројки за туристи, ноќевања, соби и легла со планинските места во планските регион, при што го добиваме и процентуалното учество во вкупниот туристички промет во државата и посебно за секој плански и планински регион (Види: Табели 1 и 2).

Табела 1. Неколку параметри за планински туризам по плански региони

Плански регион	Неколку параметри за планински туризам										
	Поважни планини*	Планински друштва*	Планински домови*	Планинска туристичка зона	Планински туристички локалитети	Ски центри	Сместувачки капацитети*	Од тоа		Соби и апартмани	Легла
								Хотели, хостели и мотели	Одморалишта, вили и др.		
Вардарски	9	10	6	1	4	0	12	2	10	72	225
Источен	11	10	5	7	15	1	72	10	62	366	1098
Југозападен	14	5	3	2	12	0	41	8	33	192	454
Југоисточен	12	8	4	3	10	1	19	4	15	88	243
Пелагониски	15	13	5	5	27	3	70	9	61	421	1204
Полошки	9	6	6	5	17	2	167	23	144	980	2977
Североисточен	5	5	3	2	8	0	15	3	12	70	172
Скопски	8	30	5	3	8	0	27	2	25	217	616
Вкупно	83	87	37	28	101	7	423	61	362	2406	6989

*Над триесет поважни планини се граничат со еден или повеќе региони (пример: Осоговски Планини, Плачковица, Огражден, Крчин, Дешат, Бистра, Галичица, Даутица, Караџица, Голешница, Бабуна, Илинска Планина, Плакенска Планина, Бушева Планина, Баба Сач, Челоица, Сува Гора, Клепа, Козјак, Конечка Планина, Градешка Планина, Кожуф, Скопска Црна Гора, Жеден и други.). Поголем дел од планинарските друштва и планинарските домови не се активни. *Податоците за сместувачки капацитети (објекти, соби, легла, туристи, ноќевања и сл.) се пресметани користејќи податоци од повеќе веб страни (<https://macedonian-hotels.mk/mk> ; <http://www.odisea.mk/index.php/macedonia-accommodation-excursions/otelsko-smestuvanje-makedonija> ; <https://macedonian-hotels.mk/mk> ; <https://kajak.mk/smestuvanja/site/> ; <https://www.stat.gov.mk/OblastOpsto.aspx?id=25> ; <https://www.booking.com/>). Другите податоци се процени пресметани од авторот.

Од податоците во Табела 1., ги бележиме следни карактеристики: плански региони со најмногу планини се пелагониски со 15 и југозападен со 14 планини, најмногу планинарски друштва има

во скопскиот регион 30, во пелагонискиот 13, најмногу планинарски домови има во вардарски и полошки регион по 6, најмногу планински туристички зони 7 има источниот регион, најмногу планински туристички локалитети има пелагонискиот регион 27, најмногу ски центри има пелагонискиот регион 3, најмногу сместувачки капацитети има полошкиот регион 167, од кои 23 хотели и 144 вили и одморалишта, 980 соби и 2977 легла. Според податоците во табелата за регионите се забележува дека полошкиот планскиот регион доминира во планинскиот туризам, потоа следат пелагонискиот и источниот плански регион.

Генерално, според наведените параметри за планински туризам, РС Македонија располага со вкупно 83 поважни планини, 87 планинарски друштва, 37 планинарски домови, 28 планински туристички зони, 101 планински туристички локалитет, 7 ски центри, 423 сместувачки капацитети, од кои 61 планински хотел, 662 вили и одморалишта, 2406 соби со 6989 легла. Сите наведени податоци се доволни предуслови и аргументи за сериозно планирање на планинскиот туризам преку подготовка и примена на долгорочна стратегија за развој на планински туризам.

Табела 2. Туристички податоци за планските региони и планинските места, во 2019 година

Плански Регион Процент (%) (редослед 1-8 место)	Број на туристи, ноќевање, соби и легла во плански региони и вкупно				Број на туристи, ноќевања, соби и легла во планински места по плански региони и учество во проценти			
	туристи	ноќевања	Соби	Легла.	Туристи*	Ноќевања*	соби *	легла *
Полошки (1)	41994	84138	1240	3769	28385	57084	980	2977
	100	100	100	100	67,59	67,84	79,03	78,98
Пелагониски (2)	72833	183520	3666	10846	13546	34416	421	1204
	100	100	100	100	18,60	18,75	11,48	11,10
Источен (3)	32077	62878	734	2088	10103	19763	366	1098
	100	100	100	100	31,49	31,43	49,86	52,58
Југозападен (4)	445846	1618312	16943	43312	7917	15742	192	454
	100	100	100	100	1,77	0,91	1,13	1,05
Скопски (5)	389182	688324	3839	8049	4783	10631	217	616
	100	100	100	100	1,23	1,54	5,65	7,65
Југоисточен (6)	167451	562422	2467	6367	3348	6690	88	243
	100	100	100	100	1,99	1,19	3,56	3,81
Вардарски (7)	25136	48590	663	1748	1803	1972	72	225
	100	100	100	100	7,17	4,06	10,86	12,87
Североисточен (8)	10444	14214	381	763	1022	1310	70	172
	100	100	100	100	9,78	9,21	18,37	22,54
Вкупно РСМ: %	1184963	3262398	29933	76942	70907	147608	2406	6989
	100	100	100	100	5,98	4,52	8,04	9,08

*Податоците за сместувачки капацитети (објекти, соби, легла) и туристички промет (туристи, ноќевања) се пресметани користејќи податоци од повеќе веб страни (<https://macedonian-hotels.mk/mk> ; <http://www.odisea.mk/index.php/macedonia-accommodation-excursions/otelsko-smestuvanje-makedonija> ; <https://macedonian-hotels.mk/mk> ; <https://kajak.mk/smestuvanja/site/> ; <https://www.stat.gov.mk/OblastOpsto.aspx?id=25> ; <https://www.booking.com/>) ; ДЗС – МЕТАСТАТ База, Мета податоци и пресметки од авторот.

Од податоците во Табела 2., ги бележиме следни карактеристики: плански региони со најмногу туристи во планинските места се полошкиот со 28385 туристи и 57084 ноќевања, потоа следат пелагонискиот со 13546 туристи и 34416 ноќевања, источниот со 10103 туристи и 19763 ноќевања, југозападниот со 7917 туристи и 15742 ноќевања и т.н. Исто така, од податоците изнесени во Табела 2. се потврдува доминантната улога на полошкиот плански и планински

регион во развојот на планинскиот туризам во државата. Имено, бројот на планински туристи, ноќевања, соби и легла во вкупниот број за планинскиот регион учествуваат со над 67 до 79%. На второ место во апсолутни бројки е пелагонискиот регион, а во процентуално учество е источниот регион со над 31 до 52%, и т.н.

Генерално, според наведените туристички податоци за РС Македонија, во 2019 година, споредбено со туризмот во планинските региони и по планински места, може да го заклучиме следното. Бројот на туристи има мало учество со околу 6%, ноќевањата со 4,5%, бројот на соби со 8% и леглата со 9%. (Види: Табела 2.). Наведените податоци за туристите значително заостануваат зад езерските места, Скопје и другите места, а поголеми се од бањските места. Додека пак, податоците за ноќевањата значително заостануваат зад сите места. (Види: Табела 3.).

Табела 3. Туристи и ноќевања на туристи по видови туристички места во 2019 година

2019 година	Вкупно	Скопје	Бањски места	Планински места	Езерски места	Други места
Туристи	1.184.963	359.008	27.647	70.907	543.855	183.546
%	100	30,3	2,3	5,9	45,9	15,5
Ноќевања	3.262.398	607.786	220.749	147.608	1.938.169	348.086
%	100	18,6	6,8	4,5	59,4	10,7

Извор: ДЗС, Статистички годишник на Република Северна Македонија, 2020 година

Заклучок

Преку овој труд дознаваме дека сите планински региони во РС Македонија располага со одлични услови за планински туризам. Ресурсите со кои располагаат планините за развој на планински туризам децении назад парцијално се искористени и недоволно проучени. Исто така, до денес, ниту едно државно министерство, агенцијата за промоција и поддршка на туризмот, или друга институција немаат изработено стратегија за планински туризам. Овие податоци кои ги изнесуваме се прилог повеќе сериозно да се размислува во правец за што поскоро изработка и имплементација на Стратегија за развој на планински туризам во РС Македонија.

Референци

1. Стојмилов А. (1976): Хипсометриски карактеристики на планините во СР Македонија, Географски разгледи, книга 14, Скопје.
2. Андоновски, Т. (1978): Планински врвови во Р Македонија повисоки од 2000 метри, Географски разгледи, Книга 15-16, Скопје
3. Маркоски, Б. (1996): Хипсометрија на просторот и населеноста во Република Македонија – картографски метод, „Македонска ризница“, Куманово
4. Панов, М. (1999): Македонија земја на туризмот, Скопје
5. Динчев Е. и Атанасов П. (2001): Високите планини на Република Македонија, планинарски водич, Скопје
6. Стојмилов, А (2003): Физичка географија на Република Македонија;
7. Маркоски, Б. (2004): Картографско дефинирање и диференцирање на планинските просторни целини во РМ, Билтен за физичка географија, 1, Институт за географија
8. ДЗС: Статистички годишник на Република Македонија 2003
9. Мариноски, Н., (2010): Туристичка географија, ФТУ - Охрид
10. Димитров, Н. и Котески, Ц. (2015): Туристичка географија, УГД, Штип
11. Група Автори (2017): Македонија туристички бисер, монографија ИДБЦ, Скопје
12. Dimitrov, N. and Markoski, B. and Petrevska, B. and Koteski, C. (2017): *Mountain tourism in Macedonia: assessment of the National Park "Pelister"*. In: Geobalcanica 2017, 20-21 May, 2017, Skopje.
13. Petrevska, B. and Dimitrov, N. (2018): *Hiking trails in Macedonia: Assessing potentials for tourism development*. In: Proceedings International scientific conference Geobalcanica, 15-16 May, Ohrid

14. Dimitrov, Nikola (2020): *Почетоци и состојби на планинскиот туризам во Р.С. Македонија*. In: Third scientific conference with internacional participation Geography, Regional development and Tourism, 27-29-12-2020, Shumen R. Bugarija.
15. ДЗС: Статистички годишник на Република Северна Македонија 2020
16. Dimitrov, Nikola (2021): *Beginnings and conditions of mountain tourism in the R.N.Macedonia*. SocioBrains International Scientific Referred Online Journal, 8 (78).
17. Димитров, В. Н. (2021): Планински туризам, УГД - Штип
<http://gis.katastar.gov.mk/arec>
[http://www.igeografija.mk/Portal/?p=2463;](http://www.igeografija.mk/Portal/?p=2463)
<http://www.fpsm.org.mk/>
<https://www.scout.org.mk>
<http://konekt.org.mk/filantropija/sojuz-na-izvidnici-na-makedonija/>
<http://old.skimacedonia.mk/koi-se-najdobrite-planinski-hoteli-vo-makedonija/>
<https://kajak.mk/smestuvanja/56799e03-skopski-region>
<https://macedonian-hotels.mk/mk>
<https://kajak.mk/smestuvanja/site/>
<https://macedonian-hotels.mk/mk>
<http://www.odisea.mk/index.php/macedonia-accommodation-excursions/otelsko-smestuvanje-makedonija>
<https://macedonian-hotels.mk/mk>
<https://kajak.mk/smestuvanja/site/>
<https://www.stat.gov.mk/OblastOpsto.aspx?id=25>
<https://www.booking.com/>